

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ АКЦІОНЕРНИХ ФОРМУВАНЬ В АПК

Л.В. Страшинська, аспірант

Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

Одним з основних аспектів становлення ринкових відносин в економіці України є формування нових організаційно-економічних господарських структур, які базуються на різних формах власності. В нинішній кризовій ситуації створення таких структур пов'язане, насамперед, із залученням чималих коштів для розвитку їх діяльності. Саме тому значного поширення набуває формування акціонерних відносин, яке не тільки дає змогу залучати кошти, а й вносити суттєві корективи у відносини власності. Вони складаються між фізичними та юридичними особами в процесі об'єднання коштів (капіталів), їх використання та одержання прибутку через випуск і обіг спеціальних цінних паперів – акцій.

Як свідчить практика зарубіжних країн, акціонерні відносини є однією з найгнучкіших, мобільніших, а тому й найбільш поширених і, як правило, ефективних форм господарської діяльності. З економічної точки зору ці відносини характеризуються цілим рядом позитивних рис, які, власне, і розуміють їх високу ефективність. Саме тому глибоке вивчення механізму цих відносин та їх зважене цілеспрямоване використання мають винятково важливе значення в процесі структурної перебудови економіки країни. Це питання особливо актуальне для агропромислового комплексу.

АПК потребує значних капіталовкладень, яких при нинішній економічній кризі держава йому надати просто не в змозі. Тому в такій ситуації актуальним є пошук інших шляхів припливу фінансових ресурсів у цей сектор народного господарства. Одним з них можуть бути акціонерні товариства, які б розгортали свою діяльність саме в цих галузях. Через акціонерні відносини можливе активне залучення вільних коштів з інших галузей економіки, участь іноземних інвесторів у фінансуванні АПК.

Засновниками і учасниками акціонерного товариства може стати держава в особі її органів, державні підприємства, установи й організації, колективи підприємств, приватні підприємства, окремі члени колективу і громадян. Таким чином, на одному акціонерному підприємстві інтегруються і використовуються з рівними можливостями кошти будь-яких форм власності.

Акціонерне товариство в економічному розумінні є об'єднанням власників капіталів для спільної підприємницької діяльності на основі купівлі-продажу акцій. Форма цього об'єднання практично однакова для всіх акціонерних товариств і закріплена законодавчо у Законі України «Про господарські товариства». За організаційною структурою акціонерне товариство являє собою формування, що об'єднує власників акції, а також структури, що практично здійснюють свою діяльність (підприємства, організації, установи, філії тощо).

Акціонування є інтегратором інтересів власників – як виробників, так і постачальників і споживачів. Вкладаючи свої кошти в акції, працівники не тільки уникають у нинішніх умовах інфляції, можливості втратити свої грошові нагромадження, але й стають співзасновниками акціонерних підприємств, успішне функціонування яких сприяє реалізації їх інтересів. Те саме відбувається і при взаємному придбанні акцій підприємствами-споживачами і підприємствами-постачальниками. Прибуток, одержаний підприємствами, які володіють акціями взаємно, стає частиною їх доходу. Це питання дуже актуальне для агропромислового комплексу.

В процесі приватизації майна державних підприємств агропромислового комплексу важливо забезпечити збереження їх спеціалізації та виробничих зв'язків, що склалися протягом тривалого періоду їх діяльності. Тому важливим є широка участь постачальників сільськогосподарської сировини, споживачів послуг тощо у приватизації переробних підприємств.

Акціонерні товариства на базі державних переробних підприємств можуть створюватися шляхом їх відповідної реорганізації. При цьому орган приватизації може встановлювати спеціальні квоти продажу акцій для сільськогосподарських товаровиробників, які мають виробничі зв'язки з підприємством, що реорганізується. Тобто ці товаровиробники можуть придбати акції товариства в межах квоти практично на пільгових умовах, отже без конкурсу (за номінальною вартістю), а також без обмежень купувати акції, що випускають для відкритого продажу.

З другого боку, учасники такого товариства через дію пільгових умов стають і члени трудового колективу підприємства, що приватизується. Тобто за такого порядку створюється акціонерна структура, учасниками якої є фізичні та юридичні особи, особливо заінтересовані особи в ефективному функціонуванні такого роду товариств. З одного боку, постачальники сировини, наприклад, заінтересовані у діяльності товариства як споживача цієї сировини (виробничого партнера), з другого – у максимізації його прибутку. Тобто при такому складі учасників в акціонерному товаристві відбувається поєднання інтересів власників, працівників і виробничих партнерів, а оскільки єдність інтересів породжує єдність дій, то такий порядок формування товариства повинен набувати як найширшого застосування.

Серед численних пропозицій щодо порядку приватизації державних підприємств по переробці сільськогосподарської продукції та інших по обслуговуванню сільськогосподарського виробництва є вимога надати право працівникам господарств сировинної зони (зони обслуговування) брати участь у приватизації таких же державних підприємств на тих же умовах, що створені для зайнятих на них трудових колективів. При такому порядку приватизації учасниками акціонерних товариств, створених на базі державних підприємств, будуть переважно працівники підприємств-суміжників (партнерів), і саме вони визначатимуть порядок діяльності такого товариства. Так, приватизація цукрових заводів здійснюється, як правило, за

участю сільськогосподарських товаровиробників, яким належить від 10 до 40 % акцій. У планах приватизації Воронізького цукрового заводу частка акцій у статутному фонді акціонерного товариства, що належить трудовому колективу заводу, становила 22,8, а постачальників цукрових буряків – 37,8 %, Кирнасівського цукрового заводу – відповідно 19 і 14 %, Півненківського – 25 і 33 %. Внаслідок приватизації Капітанівського, Кобеляцького цукрових заводів та цукрового заводу ім. Цюрупи, які працювали в умовах оренди, частка майна, що належить постачальникам сировини, відповідно становить 80,65 та 53% загальної його вартості.

Разом з тим при продажу акцій товариств, створених у процесі приватизації на базі підприємств харчової промисловості за участю сільськогосподарських товаровиробників, відчуваються певні складнощі. Працівники (члени) сільськогосподарських підприємств не завжди бажають викупити акції в межах, встановлених у планах приватизації квот. Зокрема, так сталося при розміщенні акцій акціонерних товариств «Кіровоградолія», «Новоукраїнський цукровий завод», Ульяновського, Долинського та 2-го ім. Петровського цукрових заводів, фірми «Колос» та ін.

Є також випадки, коли сільськогосподарські підприємства відмовляються викупити залишок акцій, які не вдалося реалізувати працівникам цих господарств. Так, акції акціонерного товариства «Новоукраїнський цукровий завод» відмовилися купувати три колективні сільськогосподарські підприємства із шести, яким було запропоновано придбати зазначені акції.

Аналіз показав, що однією з одних причин, які стримують участь сільськогосподарських товаровиробників у приватизації підприємств харчової промисловості, є важкий фінансовий стан, а також низький рівень заробітної плати їх працівників. Тому, як правило, вони купують акції лише за приватизаційні майнові сертифікати, не використовуючи при цьому власні кошти в розмірі половини вартості сертифікату.

З урахуванням викладеного, на наш погляд, встановлення квоти продажу акцій сільськогосподарським товаровиробникам у розмірі не менше як 51 % статутного фонду акціонерного товариства, як це передбачено Законом України «Про особливості приватизації майна в агропромисловому комплексі», є нереальним і буде стримувати процес приватизації в харчовій промисловості.

Ефективна політика акціонерів проявляється тоді, коли вони беруть активну участь в інвестуванні тих чи інших проектів розвитку приватизованого підприємства. Наприклад, для підготовки одного цукрового заводу середньої потужності до сезону виробництва в нинішніх умовах необхідно близько 400 млрд.крб. Якщо контрольний пакет акційного цукрового заводу належатиме в сукупності кільком тисячам працівників сільського господарства, то навряд чи це підприємство зможе розраховувати на якісь кошти з їх боку.

При приватизації підприємств, які переробляють сільськогосподарську сировину, але не мають договірних зв'язків на її поставку безпосередньо з

господарствами, квоти акцій передбачаються в плані приватизації відповідного підприємства з урахуванням пропозицій підприємства та відповідних сільськогосподарських органів. Це, насамперед, стосується олійно-жирових підприємств, підприємств по випуску пива, солоду, які переважну кількість насіння соняшнику та ячменю одержують з хлібоприймальних пунктів.

При цьому розподіл цих акцій часто має формальний характер, оскільки він не спрямований на розвиток та зміцнення господарських зв'язків із сільськогосподарськими підприємствами через відсутність таких до приватизації.

Тому для запобігання негативним явищам у процесі акціонування необхідно:

- визнати за фізичними особами – виробниками сільськогосподарської сировини, яким були надані пільги в процесі акціонування, статус засновників і тим самим згідно із законодавством заборонити продаж належних їм акцій протягом не менше двох років;

- дати можливість купувати акції (пакети) переробних підприємств АПК, що приватизуються, юридичним особам – підприємствам капітального будівництва, транспорту, сфери матеріально-технічного постачання, які технологічно пов'язані з об'єктом приватизації;

- поширити пільги для товаровиробників на заготівельні організації, хлібоприймальні пункти, елеватори, інші організації, які займаються нагромадженням та постачанням сировини;

- здійснювати продаж пакетів акцій приватизованих переробних підприємств банкам та іншим фінансовим організаціям, які мають відношення до АПК та аграрного бізнесу, в обмін на надання пільгових інвестиційних кредитів.

Тим самим в процесі акціонування в АПК створюватимуться єдині виробничо-господарські структури міжгалузевого профілю.

Переваги акціонерної форми господарювання можуть проявитися за умов, коли акціонерні товариства як економічні суб'єкти не підпорядковані інститутам влади. Суть питання полягає в тому, що коли держава в особі міністерств, державних концернів, Фонду державного майна або місцевих Рад володіє контрольним пакетом акцій, то, по суті, роздержавлення власності не відбудеться, хоча формально підприємство переходить з державної власності до акціонерного товариства. Володіючи контрольними пакетами акцій, державні органи, виступаючи від імені держави-власника, можуть встановлювати більш жорсткий державний контроль за діяльністю акціонерного товариства, ніж навіть на звичайних державних підприємствах. Тому слід законодавчо обмежити частку пакета акцій державних управлінських структур 10-15 % у загальній вартості акцій підприємств, що приватизуються.

При перетворенні державних підприємств в акціонерні товариства необхідно попереджати виникнення негативних соціальних явищ. Насамперед, при акціонуванні підприємств виникає потреба забезпечення

соціального захисту колективів працівників підприємств. Суть його в тому, що при утворенні відкритих акціонерних товариств, коли оголошується вільний продаж акцій, підприємство може перейти у власність невеликої кількості юридичних і фізичних осіб, які не є працівниками даного підприємства. Навіть якщо всі чи більша частина акцій першого випуску будуть придбані працівниками підприємств, то при вільному їх обігу на ринку цінних паперів, як підтверджує світовий досвід, акції дрібних вкладників швидко концентруються в руках невеликої групи осіб, якщо проти цього урядом не вживаються спеціальні заходи по обмеженню кількості акцій в одних руках. При цьому можливе масове звільнення працівників внаслідок репрофілювання підприємства, посилення рівня експлуатації і т.д.

Щоб уникнути такі небажані соціальні явища, треба законодавчо обмежити частку акцій в одних руках, яка не повинна перевищувати 5-15% від їх загальної вартості.

Ефективним заходом проти переходу підприємства до рук інших власників і обмеження прав працівників є утворення партнерських акціонерних товариств. У цьому випадку працівники-акціонери утворюють так зване робоче акціонерне товариство, яке є юридичною особою і колективним учасником відкритого акціонерного товариства. У робочому акціонерному товаристві акції, розподілені між членами колективу підприємства, не надходять до вільного обігу на ринку цінних паперів. Якщо працівник, який володіє акціями, з тих чи інших причин звільняється з підприємства, то його акції викуповуються робочим акціонерним товариством і передаються працівникам цього ж підприємства. По суті таке товариство являє собою закрите акціонерне товариство. Працівники підприємства зберігають за собою таку кількість акцій, яка дозволяє їм контролювати загальну ситуацію на підприємстві. Звичайно працівники підприємства володіють 25-35 % усіх акцій. Решта акцій може надходити на ринок цінних паперів.

При всій значущості акціонування акціонування для розвитку АПК і поліпшення соціальної сфери життя не слід абсолютизувати його. Досягти ефективності нашої економіки можна лише при запровадженні інших форм роздержавлення (оренди, кооперування, спільних і приватних підприємств) та забезпеченні економічних і правових умов, які б відтворювали атмосферу ринкових відносин.